

8. ІСТОРІЯ ВЕТЕРИНАРНОЇ НАУКИ

УДК 619(092)[Kudriavtsev H. O.]

DOI 10.36016/VM-2023-109-20

ВНЕСОК ПРОФЕСОРА ГЕОРГІЯ ОЛЕКСІЙОВИЧА КУДРЯВЦЕВА У СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВЕТЕРИНАРНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Бусол В. О., Коваленко Л. В., Возк Д. В.

Національний науковий центр «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини», Харків, Україна, e-mail: larbuko@gmail.com

У статті наведено етапи життєвого шляху, напрями та результати наукових досліджень другого директора ННЦ «ІЕКВМ» (1924–1926 рр.), доктора ветеринарних наук, професора, члена-кореспондента Академії наук Узбецької РСР Георгія Олексійовича Кудрявцева у контексті його внеску в становлення та розвиток ветеринарної науки в Україні

Ключові слова: історія науки, лейкозологія, репресії

Упродовж 100-річної історії Національного наукового центру «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини» видано декілька історичних видань і статей, присвячених історії установи та її видатним особистостям [1–3]. У той же час життєвий шлях і науковий доробок Георгія Олексійовича Кудрявцева, одного з директорів Інституту, доктора ветеринарних наук, професора висвітлено недостатньо.

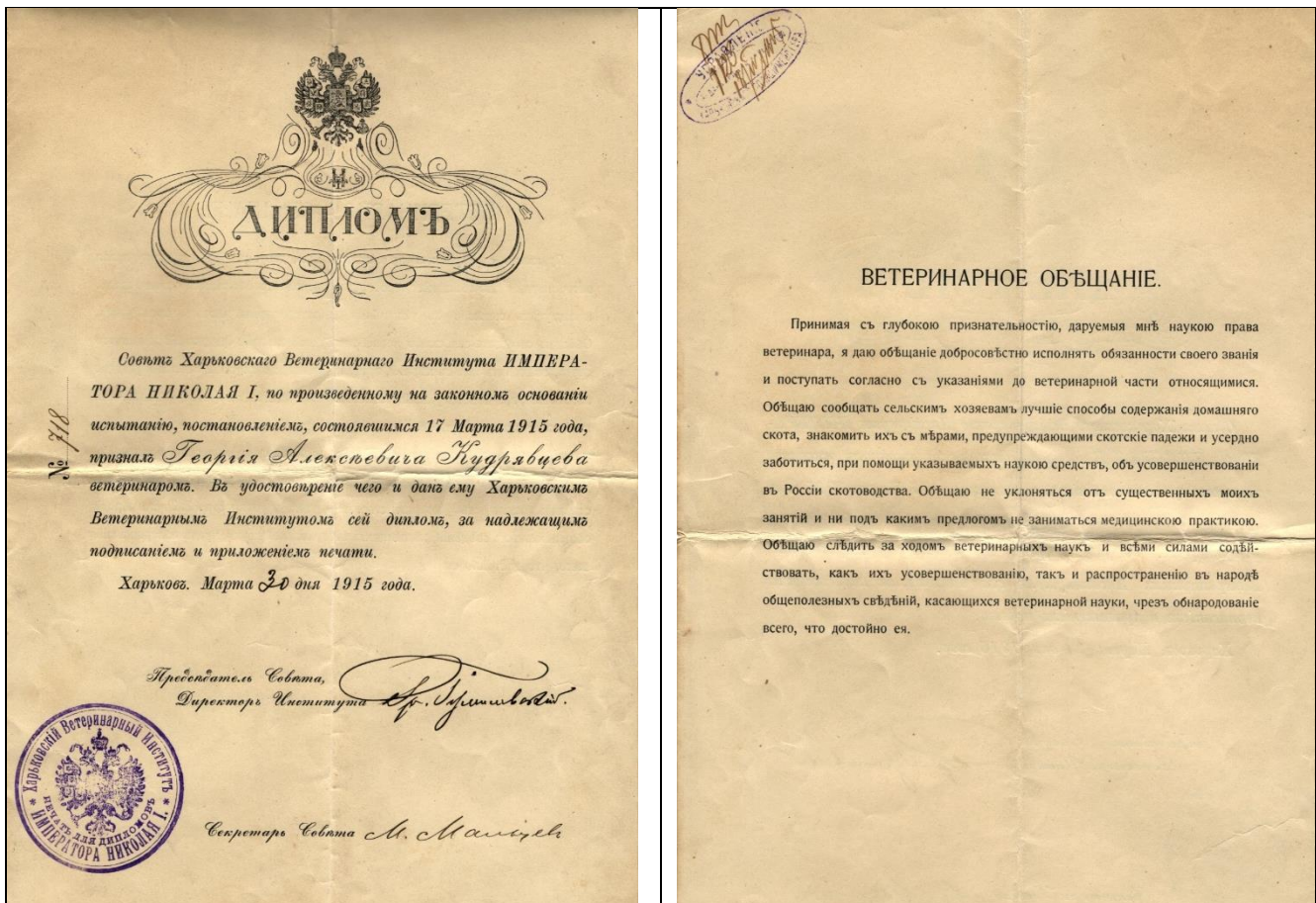
В основу цього наукового дослідження основних етапів наукової діяльності професора Г. О. Кудрявцева лягли матеріали його автобіографії написаної ним наприкінці 40-х років минулого століття, а також нечисленні літературні та інтернет-джерела [2, 4–8].

Як вказано в автобіографії, Кудрявцев Георгій Олексійович народився 23 квітня 1891 року на Кубані в сім'ї сільського священника. У 1915 році закінчив Харківський ветеринарний інститут, про що отримав представлений тут диплом. Рада директорів ХВІ рекомендувала його для роботи в бактеріологічній станції (м. Харків) для наукових досліджень щодо розробки та виготовлення вакцин і лікувальних сироваток. Одночасно з цим, під керівництвом професора Д. Ф. Конєва він розпочав дослідження щодо атенуації збудника сапу коней *Bac. mallei*, які були перервані через призов до лав діючої армії.

У 1918 році, після демобілізації, за конкурсом Георгій Олексійович був обраний на посаду асистента Харківського ветеринарного інституту для роботи у бактеріологічній станції. Під керівництвом професорів Д. Ф. Конєва та О. В. Дедюліна ним було налагоджено виробництво малеїну в значних обсягах. «Одночасно з цим» — пише у своїй автобіографії Георгій Олексійович — «мною було налагоджено виготовлення компонентів для РСК при сапі для всієї України, з одного боку ця реакція була введена в широку практику діагностики сапу, а з другого — досягнута її уніфікація на виробництві». У результаті цих експериментальних досліджень Г. О. Кудрявцевим теоретично обґрунтована цінність системи вищевказаних препаратів, викладена ним у циклі робіт: «Малеїн Інституту наукової і практичної ветеринарії УССР»; «До питання про сутність реакції зв'язування комплементу при сапі»; «До питання про вміст холестерину у сироватках коней, які дають чи не дають зв'язування комплементу з сапними антигенами» та інші. При цьому, остання з вищенаведених була переведена на чеську та опублікована в працях Вищої ветеринарної школи в Брно.

**Професор Г. О. Кудрявцев,
1970 р.**

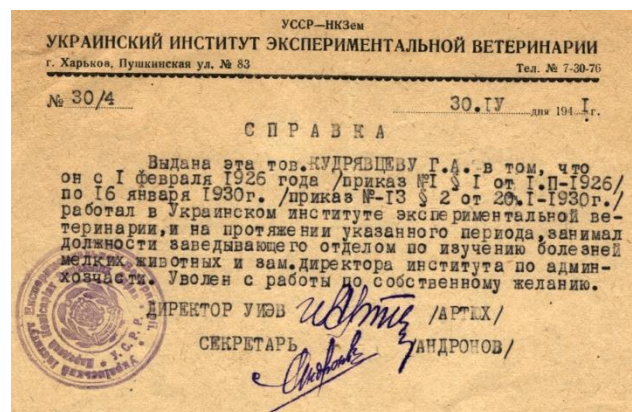
Диплом ветеринарного лікаря Г. О. Кудрявцева, 1915 р.

Упродовж 1924–1926 років Г. О. Кудрявцев виконував обов'язки директора Українського інституту наукової і практичної ветеринарії [2] Як свідчать матеріали автобіографії, у цей час ним була доведена доцільність об'єднання бактеріологічної станції та очолюваної ним установи «в один потужний інститут всеукраїнського значення». У результаті чого в наступні роки таке об'єднання було проведено та здійснено відповідне спеціальне будівництво лабораторій та інших приміщень. Далі він пише: «Цей інститут існує в м. Харкові і на цей час як Український державний інститут експериментальної ветеринарії та відомий в СРСР і за кордоном багатьма своїми видатними роботами особливо в галузі вивчення сапу, інфекційної анемії, хвороб птиці та ін.».

З 1924 по 1928 рік наукові дослідження Г. О. Кудрявцева були спрямовані на вивчення місцевого імунітету, розробку додаткових методів діагностики сибірки. У результаті було встановлено наявність гуморального імунітету в коней, імунізованих бактерійним білком збудника сибірки, що дозволило розробити оригінальну методику отримання гіперімунної сироватки, розроблена техніка реакції преципітації для виявлення антигену збудника в реакції преципітації (реакція Асколі), яка широко використовувалась для досліджень експортної тваринницької сировини.

Як свідчать дані представленої тут довідки, у 1928–1930 роках Георгій Олексійович працював заступником директора з господарсько-адміністративної частини та завідувачем відділу з вивчення хвороб дрібних домашніх тварин та птиці.

Як писав сам Г. О. Кудрявцев, ним вперше в Україні було встановлено таке інфекційне захворювання птиці як пулороз, надзвичайно

Довідка про роботу в УІЕВ, 1941 р.

поширене на той час, у співавторстві з іншими науковцями він вивчав інші захворювання дрібних домашніх тварин і птиці та розробляв заходи боротьби з ними, займався питаннями щодо «зараженості яєць мікробами».

У 1927–1928 роках Г. О. Кудрявцев за Наказом Наркомзему України був відряджений до Німеччини та Чехословаччини для вивчення системи вищої освіти та наукових досліджень у галузі ветеринарії. За цей час, зокрема, в Інституті державної охорони здоров'я та гігієнічному інституті Берлінського університету освоїв методику вирощування анаеробних культур, взяв участь у порівняльному дослідженні вакцин проти сибірки Пастера та Ценковського.

Різнопланову наукову та адміністративно-господарську роботу Г. О. Кудрявцев поєднує з громадською діяльністю. Так, упродовж декількох років (1922–1929 рр.) він був членом Вченої ради при ветеринарному управлінні Наркомзему УРСР, членом Всеукраїнської комісії з вивчення піроплазмозів та їх переносників, був завідувачем навчальною частиною курсів з підвищення кваліфікації ветеринарних лікарів, організованих при Інституті наукової і практичної ветеринарії.

На рубежі 1929–1930 років за сімейними обставинами Г. О. Кудрявцев переїжджає до м. Вороніж, де обіймає посади завідувача кафедри мікробіології Воронізького зооветінституту та відділу мікробіології Воронізького дослідного ветеринарного інституту.

У 1930 році Георгій Олексійович потрапляє під жорна репресій радянської влади щодо ветеринарів, як науковців та практичних фахівців, за справу, сфабрикованою ГПУ УРСР про «Всеукраїнську контрреволюційну організацію ветеринарів та бактеріологів». Вона «діяла» впродовж 1921–1925 рр., а її керівником був названий директор Інституту наукової та практичної ветеринарії, професор М. Д. Агаллі [4]. За матеріалами справи, до ядра цієї «контрреволюційної організації» входило 6 науковців інституту з 17 учасників, яких звинувачували в організації «бактеріологічного шкодочинства» проти радянської влади. Георгій Олексійович був віднесений до складу харківського активу організації. Також його абсурдно звинуватили у зв'язках з «білоемігрантами» під час його поїздки до Чехословаччини, нібито для отримання вказівок щодо проведення «бактеріологічної війни». Г. О. Кудрявцев був засуджений до 10 років таборів [4].

За спогадами самого професора Г. О. Кудрявцева, ув'язнення він відбував у таборі в селищі Тайляк Самаркандської області Узбекистану, де зібрали науковців-ветеринарів з усього Радянського Союзу. Там були побудовані та обладнані лабораторні приміщення, де ув'язнені проводили наукові дослідження щодо інфекційних хвороб тварин, поширених на цій території, зокрема сибірки та хвороб овець. І до сьогодні там функціонує Науково-дослідний інститут ветеринарії [5].

В ув'язненні Г. О. Кудрявцев перебував до 1936 року. Згодом він був реабілітований [1].

З 1936 по 1950 рік Георгій Олексійович займався педагогічною та науковою діяльністю у м. Самарканд (Узбекистан), яка була спрямована на вивчення інфекційних хвороб овець, зокрема вперше описаного ним колібацильозу (колібактеріозу) молодняку овець. Він розробив формолвакцину проти цього захворювання та написав монографію за матеріалами досліджень. Вона була прийнята як докторська дисертація, яку Георгій Олексійович успішно захистив 4 травня 1941 р. у Харківському ветеринарному інституті.

Учене звання професора Георгію Олексійовичу присуджено у 1942 р., звання Заслуженого діяча науки Узбецької РСР присвоєно в 1945 р., у 1947 р. він був обраний членом-кореспондентом Академії наук Узбецької РСР [6]. Нагороджений орденом «Знак пошани» та медалями [7].

У 1950 році професор Г. О. Кудрявцев повертається в Україну — переїжджає до м. Біла Церква Київської області, де очолює кафедру епізоотології Білоцерківського сільськогосподарського інституту (БЦСГІ). Напрямами його наукової діяльності стали вивчення інфекційного атрофічного риніту свиней, ящуру, туберкульозу тварин, а також з 1965 року лейкозу великої рогатої худоби — на той час нового для України захворювання з невизначеною етіологією [7]. У 1965 р. завідувач кафедри епізоотології БЦСГІ М. Н. Доронін та професор цієї кафедри Г. О. Кудрявцев запропонували Головному управлінню ветеринарії МСГ УРСР проект програми науково-дослідних робіт з вивчення лейкозу великої рогатої худоби як інфекційної хвороби та перспективності успішної боротьби з ним [8].

Розуміючи перспективність і значимість всебічного вивчення цього захворювання, Георгій Олексійович захопив цією ідеєю одного зі співавторів цієї статті, В. О. Бусола, свого аспіранта, що й визначило його науковий шлях.

**Професор Г. О. Кудрявцев з аспірантом
В. О. Бусолом за обговоренням
дисертаційної роботи, 1967 р.**

Ще хотілось би відзначити, що він вільно володів українською, писав нею наукові статті та рекомендації.

Помер Г. О. Кудрявцев 22 вересня 1974 р., похований у м. Білій Церкві.

Сорок чотири роки, більше, ніж половину свого життя, професор Г. О. Кудрявцев присвятив розвитку ветеринарної науки та освіти України, займаючись найбільш актуальними у свій час питаннями епізоотології, інфекційної патології, створенням засобів захисту тварин. Застосовуючи свій талант організатора, він став одним з фундаторів школи ветеринарної лейкозології в Україні, а його ім'я назавжди вписано в історію ветеринарної науки як Національного наукового центру «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини», так і нашої держави в цілому.

Список літератури

1. Служение ветеринарной науке (страницы истории ИЭКВМ. 1922–2001 гг.) / под ред. акад. УААН, д. вет. н., проф. П. П. Фукс и д. вет. н. А. Н. Головки. Харьков: Золотые страницы, 2001. 363 с.
2. Стегний Б. Т. и др. ННЦ «ИЭКВМ» — 90 лет на передовом рубеже ветеринарной науки: история создания института, этапы его развития и научно-исследовательская деятельность // Национальный научный центр «Институт экспериментальной и клинической ветеринарной медицины» на передовом рубеже ветеринарной науки: страницы истории, настоящее и перспективы развития (к 90-летию со дня основания) / под ред. д-ра вет. наук, проф., акад. НААН и РАСХН, Засл. деят. науки и техники Украины Б. Т. Стегния. Киев: СТ-Друк, 2013. С. 3–56.
3. Стегний Б. Т., Коваленко Л. В., Вовк Д. В. ННЦ «ИЭКВМ» — 95 років на передовому рубежі забезпечення біологічної та продовольчої безпеки України. *Ветеринарна медицина*: міжвід. темат. наук. зб. 2018. Вип. 104. С. 5–18.
4. Стегний Б. Т., Красников Г. А., Королёв А. Г. К истории института экспериментальной и клинической ветеринарной медицины УААН (Время репрессий 1030–1938 гг.). *Ветеринарна медицина*: міжвід. темат. наук. зб. 2004. Вип. 83. С. 227–236.
5. Veterinariya ilmiy-tadqiqot instituti. URL: <https://maps.app.goo.gl/nX2nzc9KM851tRrQ8>.
6. До 130-річчя з дня народження Кудрявцева Георгія Олексійовича. URL: https://btsau.edu.ua/sites/default/files/news/JPGpictures/museum/130_kudruavcev.pdf.
7. Ляшенко О. Т. Кудрявцев Георгій Олексійович (1891–1974) // Вчені у галузі ветеринарної медицини. Київ: Аграрна наука, 2001. Кн. 6. С. 171–172.
8. Бусол В. О. Українська наукова школа ветеринарної лейкозології: становлення, розвиток, майбутнє. *Ветеринарна медицина*: міжвід. темат. наук. зб. 2004. Вип. 83. С. 227–236.

CONTRIBUTION OF PROFESSOR HEORHII OLEKSIIOVYCH KUDRIAVTSEV TO THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF VETERINARY SCIENCE IN UKRAINE

Busol V. O., Kovalenko L. V., Vovk D. V.

National Scientific Center “Institute of Experimental and Clinical Veterinary Medicine”, Kharkiv, Ukraine

The article describes the stages of life, directions and results of scientific research of the second director of the NSC “IECVM” (1924–1926), doctor of veterinary sciences, professor, corresponding member of the Academy of Sciences of the Uzbek SSR Heorhii Oleksiiovych Kudriavtsev in the context of his contribution to the formation and development of veterinary science in Ukraine

Keywords: *history of science, leukology, repression*